

TÖRŐ LÁSZLÓ DÁVID

Az „Eckhart-vita”

Eckhart Ferenc 1931-es programtanulmányának kortárs visszhangja

Eckhart Ferenc (1885–1957) 1931-ben megjelent programadó tanulmányával rendkívül széles körű, esetenként igen éles hangnemben zajló vitát váltott ki. A történész írása parlamenti felszólalások, a publicisztika témájává vált, ezenkívül jogászok, illetve történészek is tárgyalták nézeteit nyilvánosan és/vagy egymásnak küldött levelek formájában.¹ A következőkben elsősorban nem az előzményekre és a tanulmány tartalmára, hanem a megjelenését követő polémiára koncentrálok, amelyet a korábbi feldolgozásokhoz képest más hangsúlyokkal és több szereplő megszólaltatásával értelmezek. Főként azt vizsgálom, hogy melyek voltak a jelentősebb véleménykülönbségek a vitát folytató személyek között, majd ennek alapján historiográfiai nézőpontból értékelem a különböző álláspontokat.

A viták keresztüztébe került írásában Eckhart a magyar alkotmány- és jogtörténet szellem- és társadalomtörténeti alapú újraírását hirdette meg a Hóman Bálint által szerkesztett *A magyar történetírás új útjaiban*.² Célpontjai elsősorban azok a jogászok/jogtörténészek voltak, akik Timon Ákos (1850–1925) munkássága nyomán a magyar alkotmánytörténelmet a demokratikus, „közjogias” magyar géniusz diadalmeneteként értelmezték. E diadalút részét képezték például a vérszerződés Anonymus által leírt pontjai, a különböző országgyűlési törvények rendelkezései, a nemzeti autonómiát minden korban biztosító vármegyék, a Magna Chartával párhuzamba állított Aranybulla, valamint a király személyét és a nemzetet a korona szimbólumában organikusan eggyé olvasztó, sajátosan magyar eredetű és misztikus Szentkorona-tan. A felsoroltak ebben a felfogásban a királyi hatalom demokratikus korlátozására és a modern népi önrendelkezés megnyilvánulásaira szolgáltattak múltbéli példákat a közjogászok számára.³

Eckhart természetesen nem 1931-ben lépett föl először kritikusként a jogtörténet területén. Első két művében a középkori adózás, alkotmány és közigazgatás alakulását nem

¹ A vitáról készült feldolgozások közül lásd Mályusz Elemér, Kardos József, Mezey Barna, Péter László és Tóth Zoltán József munkáit. Mályusz Elemér: *Az Eckhart-vita*. Századok, 65. évf. (1931) 9–10. sz. 406–419.; Kardos József: *Az Eckhart-vita és a szentkorona-tan*. Századok, 103. évf. (1969) 5–6. sz. 1104–1117.; Mezey Barna: *Utószó*. In: uő (szerk.): Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Budapest, 2001. 407–437.; Péter, László: *The Holy Crown of Hungary, Visible and Invisible*. Slavonic and East European Review, vol. 81. (2003) No. 3. 495–500.; Tóth Zoltán József: *Magyar közjogi hagyományok és nemzeti öntudat a 19. század végétől napjainkig. Adalékok a Szent Korona-eszme történetéhez*. Budapest, 2007.

² Eckhart Ferenc: *Jog- és alkotmánytörténet*. In: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. Budapest, 1931. 269–323.

³ Timon nézeteiről és a korabeli fogadtatásról: Törő László Dávid: *Harold Steinacker és Timon Ákos vitája a magyar alkotmánytörténetről*. Valóság, 58. évf. (2015) 1. sz. 30–41.

közjogias szellemből, hanem az Árpádok patrimonialis uralkodási formájából vezette le.⁴ A magyar jogtörténetírással kapcsolatban többször megfogalmazta fenntartásait az 1920-as években is, valamint számos javaslatot tett annak modernizálására.⁵ 1929-ben hosszas bécsi tartózkodás után Budapestre költözött, és pályázás útján elnyerte a budapesti egyetemi jogtörténeti tanszék egyik megüresedett tanári állását. A Hóman-kötetbe barátja, Szekfű Gyula kérésére⁶ írta elhíresült tanulmányát, amelyben – támaszkodva korábbi írásaira – élesen bírálta Timon szemléletét és az abból kiinduló pályatársait, így Tomcsányi Móric közjogászt is. Eckhart szerint a magyar jogtörténetben érvényre kell juttatni a történeti szemléletet: az alkotmány és jog karaktere, jellege koronként változott, attól függően, hogy milyen társadalmi, politikai csoportok játszottak szerepet megalkotásában, és ezek a szereplők milyen gazdasági hatalommal bírtak. Ennek megfelelően a Magyar Királyság első évszázadaiban patrimonialis, míg a 15. századtól egészen 1848-ig dualisztikus jellegű alkotmányról beszélhetünk (az előbbinél egyedül a király, az utóbbinál az egymással szemben álló király és a rendek az alkotmány főszereplői), miközben a fejlődés üteme nem egyenletes, inkább hullámszerű. Ebből következik, hogy az organikus Szentkorona-tan ebben a fejlődésben, alakulástörténetben alig játszott szerepet. A tan egyes előzményei/elemei azonban fellelhetők, ám a szerző nem magyar sajátosságként értelmezte azokat. Például kifejtette, hogy a koronát a király hatalmától független, absztrakt politikai testként felfogó és a hatalom átruházásának gondolatán alapuló jogeszmék olyan országok történetében is megfigyelhetők, ahol a rendiség jelentősen megerősödött a királlyal szemben, így a cseh és lengyel alkotmánytörténetben. Eckhart emellett kiemelte, hogy az alkotmány történetének középpontba állítása helyett a népi jogszokások gyűjtése lenne igazán hasznos nemzeti és tudományos szempontból.⁷

Reflexiók a publicisztikában és az országgyűlésen

Eckhart tanulmányának kritikusan a publicisztikában többek között Balla Antal, Kálnoki Bedő Sándor, Polónyi Dezső, Milotay István, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Pekár Gyula, Pethő Sándor, míg a parlamentben Zsitvay Tibor igazságügyi miniszter és Kálnoki Bedő Sándor képviselő voltak. A történész írása ezenkívül egy székesfehérvári legitimista gyűlésen is felszólalás tárgyát képezte Ugron Gábor részéről.⁸ Nagy Miklós, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója (1921–1940) két nagyobb cikkben támadta a szellemtörténetet és Eckhartot a

⁴ Eckhart Ferenc: *A királyi adózás története Magyarországon 1323-ig*. Arad, 1908.; Eckhart, Ferenc: *Die glaubwürdigen Orte Ungarns im Mittelalter*. Sonderabdruck aus den „Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung“, IX. Ergänzungsband, 2. Heft. Innsbruck, 1914.

⁵ Eckhart Ferenc: *Illés József és a magyar jogtörténet*. In: Gévay-Wolff Nándor – Schirilla László Arisztid (szerk.): *Emléklapok: Viski Illés József Dr. egyetemi tanárságának huszonöt éves jubileuma alkalmából*. Budapest, 1927. 29–42.; Eckhart, Ferenc: *Staatsrecht und Privatrecht in Ungarn im Mittelalter*. Ungarische Jahrbücher, Band IX. (1929) 426–432.

⁶ „Először meleg köszönet, hogy a közös könyvbe belementél [...]” Szekfű Gyula levele Eckhart Ferencnek 1930. július 22-én. MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattára (a továbbiakban: MTA KIK Kt) Ms 5616/195.

⁷ Eckhart: *Jog- és alkotmánytörténet*, 278–279. Itt nem térek ki arra a kérdésre, hogy Eckhart a Szentkorona-tan alatt mit értett a későbbiekben, hogyan módosultak, módosultak-e nézetei az újabb munkáiban, ez ugyanis külön elemzést igényelne.

⁸ A Pesti Napló és a Nemzeti Újság beszámolója az esetről: *Ugron Gábor és Eckhardt Ferenc egyetemi tanár vitája a székesfehérvári legitimista gyűlésen*. Pesti Napló, 82. évf. 1931. április 28. 11.; *A legitimizmus a polgári élet alapköve*. Nemzeti Újság, 13. évf. 1931. április 28. 8.

Budapesti Szemlében. Többen azért is szóltak hozzá a vitához, mert jogi doktorátussal rendelkeztek, így például Polónyi Dezső, Zsitvay Tibor vagy Kálnoki Bedő Sándor.

A nevezett szerzők⁹ egyik visszatérő kifogása szerint a történész aktuális politikai célokat hátráltat a sajátos magyar közjogi szellem létének kétségbe vonásával, ráadásul a szomszédos országok és/vagy a hazai ellenzéki pártok számára szolgálatat municiót történetírásával. Balla Antal a trianoni béke elleni küzdelem ellehetetlenítését vetette Eckhart szemére: „Egyik nemzeti büszkeségünk az volt, hogy a jogban nagy, önálló és eredeti dolgokat alkottunk. A trianoni gyászos békediktátum óta sok egyéb érveink között ezt is belekiáltottuk a világ fülébe...”¹⁰ Kálnoki Bedő Sándor emellett az ország külföldi megítélését is veszélyeztetve látta: „...egyszerű székyel lelkem minden erejével kell tiltakoznom az ellen, hogy a magyar ifjúság ezen az „új úton» vezetessék tovább és a külföld a mi kultúrértékünk felől ilyen módon világosíttassék fel.”¹¹ A szélsőjobboldali újságíró, Milotay István „új Jásziizmusnak” nevezte Eckhart jogtörténeti fejtegetéseit, amelyek függetlenül attól, hogy igazak-e vagy sem, szerinte jelentősen rontják a magyar jogalkotó géniusz tételéből fakadó motiváló erőt.¹² Egy másik vitapont módszertani jellegű volt, s a jogász és történész gondolkodás különbözőségeivel állt összefüggésben. Polónyi Dezső szerint a „történetírásnak mintegy téglaszerűen formálódott tényeivel szemben, a jog térbelileg egyáltalán nem, időbelileg alig körülhatárolható eszme, amit tisztára az emberi képzelet termel”.¹³ [Kiemelés az eredetiben.] Ebből következően a jog tanulmányozása inkább a jövő számára is tanulságokat feltáró művészet, mintsem mítoszromboló tudomány.¹⁴ A szellemtörténet értelmezése számos reflexiót váltott ki. A bírálók számára a szellemtörténet elsősorban akkor lehet helyes tudományos eljárás, ha a közjogi magyar géniuszt helyezi előtérbe, és nem egyedüli módszerként fogadják el a történészek. Az Eckhart által képviselt változatát azonban materialistának,¹⁵ nemzetietlennek, túlzónak tartották, és vitatták például a külföldi

⁹ Eckhart írására az említett személyek közül először Pethő Sándor reagált a Magyarországon. A cikk írója leginkább a sajátos magyar közjogi és katonai erények kisebbsítését sérelmezte, ezért felhívta az „illetékes szakférfiak” figyelmét a szerinte túlzó tanulmányra. Pethő Sándor: *A magyar történetírás*. Magyarországon, 12. évf. 1931. február 22. 2–3.

¹⁰ Balla Antal: *A magyar történetírás új útjai*. Pesti Hírlap, 53. évf. 1931. március 1. 35.

¹¹ Kálnoki Bedő Sándor: *A magyar történetírás új útjai*. Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. március 8. 7. Pekár Gyula cikke döntően szintén erre az érvelésre épített. „Én Istenem, hisz az újat kereső tudós történész gyakorolhatná elmeélet más irányban is, p. o. miért nem pécézi ki Európa közönyét a török ellen vérző Magyarországgal szemben, mért nem mutat rá arra, hogy ez a hálátlan Európa, mely bennünket feldarabol, mennyivel tartozik, vagyis tartoznék hazánknak? [...] Ily körülmények között én az »objektív szent igazság« számára más egyéb feladatokat is látok, [...] nemcsak a Szent Korona tanát nullifikálni, speciálisan nagyszerű közjogi intézményeinket a nyugati hübriség javára kisebbsíteni, hanem [...] a magyar múlt történeti fajsúlyára rámutatni.” Pekár Gyula: *Az igazság, a magyar igazság és ennek hitelrontása*. Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. május 17. 4.

¹² „Annál, hogy a szaktudomány szempontjából melyik vitázó félnek van valóban igaza, sokkal jelentősebb ránk nézve az a szomorú tény, hogy ime, elesettségnünk, letiporságunk nehéz napjaiban az egyetemi tanszékről nem a lelkek felemelésén, nemzeti önértékünk és öntudatunk élesztésén, hanem hitünk és nemzeti géniuszunkba vetett bizakodásunk elsorvasztásán dolgozhatnak.” Milotay István: *Új Jásziizmus*. Magyarországon, 12. évf. 1931. április 30. 1.

¹³ Polónyi Dezső: *Jog és történet*. Pesti Napló, 82. évf. 1931. március 29. 33.

¹⁴ „Ám a jog legendáit nem szabad a tudomány bonckésével apró incidensekre darabolni, mert ezzel az egész élő organizmus pusztul; hanem a megértő hivatásművész egész szeretetével kell annak tanulságait a jövő szempontjából gyümölcsöztetni [...]”. Polónyi: *Jog és történet*, id. mű.

¹⁵ A materializmust a tekintélyrombolással és a gazdasági, társadalmi tényezők kiemelésével azonosították. „...százszor vágatnám le inkább a kezemet, hogysem tudományos meggyőződésemet ilyen

szellemtörténeti szerzőkre való hivatkozást és gyakran ezzel összefüggésben az európai/egyetemes történeti látásmód kialakítására való törekvést.¹⁶ Felmerült a múlt eseményközpontú megközelítésének védelmezése is: Nagy Miklós szerint a szellemtörténet szintetikus módszere a történetírás „alapját”, az eseménytörténetet szoríthatja háttérbe.¹⁷ Bajcsy-Zsilinszky Gömbös Gyula figyelmébe ajánlotta a szellemtörténetről és Eckharttól írt cikkeit.¹⁸ Bajcsy szerint a szellemtörténészek (elsősorban Szekfű Gyula és Eckhart) az állampolitikát, az alkotmányt és a katonai, államférfiúi erőnyeket lenézik, és jelentéktelennek állítják be a magyar történelem vonatkozásában. Amikor tehát Eckhart korszelleméből, hűbéri jogfelfogásból, európai műveltségéből magyarázza Anonymus és Kézai Simon államelméleteit vagy az Aranybullát, akkor a szellemtörténet ellen „kardot rántó” kritikus szerint a sajátos és örök, „ősmagyar” had- és államszervezési hagyományokat kisebbiti, az állampolitikát pedig alárendeli a kultúrának. A programtanulmány azon kitételét, hogy a cseh, lengyel és magyar társadalmi, gazdasági viszonyok hasonlósága is befolyásolta ezen országok jogfejlődését, „malomalatti történelmi materializmusnak” minősítette.¹⁹

Más kritikákkal kapcsolatban megemlíthető még, hogy a történetírás „modernizálásának” néhányan külön negatív jelentéstartalmat tulajdonítottak.²⁰ A kifogások alapján a legtöbben tehát lényegében tévedésnek, az egyetemi hallgatók számára károsnak tartották Eckhart programját, és tételei visszavonására szólították fel a történetészt.²¹

Eckhart első körben a *Nemzeti Újság*, a *Budapesti Hírlap*, *Az Est* és a *Pesti Napló* hasábjain válaszolt.²² Érvelésében élesen elválasztotta egymástól a tudományos és politikai

kihívó, intézményeket és tudós embereket ilyen durván lekicsinylő formában vetném papírra [...]. Ebben a tekintélyrombolásban éreztem én a »történelmi materializmus« szelét, amely nem ismer tekintélyt, és azt tanítja, hogy vallás, erkölcs és jog csak visszaverődései, reflexei az illető kor gazdálkodásának, gazdasági erőviszonyainak.” *Vita a magyar történetírás új útjairól. Kálnoki Bedő Sándor nyilatkozata.* Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. március 10. 7.

¹⁶ „De a magyar történetíró ne akarja például az Aranybulla ellenállási jogát Fritz Kernre való hivatkozással összefüggésbe hozni a hűbériség ellenállási jogával...” Polónyi: *Jog és történet*, 34.

¹⁷ Nagy Miklós: *A szellemtörténeti módszer.* Budapesti Szemle, 59. évf. (1931) 649. sz. 331–332., 336. Ha szellemtörténetnek van létjogosultsága, akkor a nemzeti szellem erejét kitüntetett figyelemben kellene részesítenie, mint azt egy későbbi írásában kifejti. „[Eckhart] a nemzetek fejlődésében csupán a külsőleg nagyjából hasonló mozzanatokot, fejlődési típusokat méltatja figyelemre és azonos elnevezésekből von le messzemenő következtetéseket, ellenben szellemtörténész léteire elhanyagolja a nemzetegyeníségek fejlődésében az egyező külső formák mögött ható eleven, belső szellemi erőt [...]”. Nagy Miklós: *A magyar jog- és alkotmánytörténet új megvilágításban.* Budapesti Szemle, 60. évf. (1932) 650. sz. 88.

¹⁸ Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Zébelsvingen cváj-t némely „szellemtörténészek!”.* Gömbös Gyula figyelmébe. I. rész. Előőrs, 4. évf. 1931. március 8. 1–2.; Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Zébelsvingen cváj-t némely „szellemtörténészek!”.* Gömbös Gyula figyelmébe. II. rész. Előőrs, 4. évf. 1931. március 15. 1–2.; Bajcsy-Zsilinszky Endre: *Zébelsvingen cváj-t némely „szellemtörténészek!”.* Gömbös Gyula figyelmébe. III. rész. Előőrs, 4. évf. 1931. március 22. 3–4.

¹⁹ Bajcsy-Zsilinszky: *Zébelsvingen* III., 4.

²⁰ Polónyi Dezső újabb cikke a Hóman szerkesztette kötetről elsősorban Szekfű Gyula ellen íródott, ám alkotmánytörténeti fejtegetései az Aranybulla ősi magyar szabadságideát megtestesítő voltáról természetesen Eckhartnak is szóltak. Polónyi Dezső: *Modern képrombolók.* Pesti Napló, 82. évf. 1931. 82. sz. április 12. 16. Címlapon jelent meg, és Eckhart nézeteit támadta: *Egy csöpp modernizmus.* Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. május 1. 1.

²¹ Ugron Gábor: *Ilyen felfogással nem szabad a magyar ifjúságot magyar jogtörténelemre tanítani.* Pesti Napló, 82. évf. 1931. április 30. 11.

²² Eckhart Ferenc: *Alkotmánytörténeti illúziók és szentistváni realitások.* Nemzeti Újság, 13. évf. 1931. március 11. 1.; Eckhart Ferenc: *Válasz a magyar alkotmánytörténet ügyében.* Budapesti

kérdéseket. „Újból megkondulnak a vészharangok. Megint a tudomány fenyegeti a hazát. [...] Tudományos érveket, perdöntő adatokat nem hallottam eddig, hanem csak politikai szempontok emlegetését. [...] A politika hát újból támadja a tudományt, pedig a kettőnek semmi köze sincs egymáshoz. Ez az újabb magyar történetírók összességének meginghatatlan nézete...”²³ A materializmustól elhatárolta magát és leszögezte, hogy a kötet tanulmányai a szellemtörténet érvényesítését célozzák.²⁴

Eckhart mellett nyilvánosan állást foglaltak egyetemi hallgatói, valamint az Állam- és Jogtudományi Kar is.²⁵ A parlamentben Farkas Tibor legitimista és Várnai Dániel szocialista képviselők, valamint Klebelsberg Kunó kultuszminiszter szólalt fel Zsitvay és Kálnoki támadásaival szemben.²⁶ A különböző hírlapok hasábjain Hóman Bálint történész és Szász Zoltán újságíró érveltek a tudományos véleménynyilvánítás szabadsága és/vagy a szellemtörténet mellett.²⁷ Hóman szerint a szellemtörténeti program mögött szakmailag elismert tudósok (a Minerva Társaság alapítói) állnak, akik célul tűzték ki a történeti módszerek fejlesztését anélkül, hogy a nemzeti szempontokat ezzel háttérbe szorítanák. A szellemtörténet épít a hagyományos forrásanalízisre, ám tematikai és módszertani bővülést jelent a korábbi generációk munkáihoz képest: szintézisre törekvő követői a szellemi tényezők középpontba állítása mellett fontosnak tartják a gazdaság és társadalom történetformáló erejét.²⁸ Hóman nyilatkozatával ellentétes nézeteket fejtegetett Berzeviczy Albert MTA-elnök az általa inkább régi-új jelenségnek tartott szellemtörténetről és Eckhart tanulmányáról, mivel szerinte az „új irány” követői részéről nem tudományos átértékelés, hanem a nemzeti

Hírlap, 51. évf. 1931. március 10. 7.; *Részvétlenség mellett tartották meg a székesfehérvári legitimista gyűlést. Ugron Gábor támadása egy egyetemi tanár ellen.* Az Est, 22. évf. 1931. április 28. 4.; *Eckhart Ferenc nyilatkozata.* Nemzeti Újság, 13. évf. 1931. április 29. 6.; *Eckhardt Ferenc válasza Zsitvay miniszternek.* Pesti Napló, 82. évf. 1931. április 30. 6.

²³ Eckhart: *Alkotmánytörténeti illúziók*, 1. Ennek megfelelően politikus bírálói tudományos felkészültségét és így érveik súlyát kétségbe vonta. *Eckhardt Ferenc válasza*, 6.

²⁴ Eckhart: *Válasz*, 7.

²⁵ *Eckhart Ferenc professzor tanítványainak nyilatkozata.* Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. március 15. 15. A Kar határozatának szövegét lásd: Eckhart Ferenc egyetemi tanári működésére vonatkozó anyag. Iratok, jegyzőkönyvek, vizsgatételek. MTA KIK Kt Ms 5614/107. Az 1931. május 1-jén kelt dokumentum szövege szerint Zsitvay Tibor felszólalása a parlamentben a tudomány függetlenségét sértette meg, ezért a kar a tudományos kutatás szabadságát védelmébe véve egyhangú támogatásáról biztosította Eckhartot.

²⁶ Klebelsberg szerint nem a parlamentnek, hanem a tudományos életnek kell eldöntenie a vitát. Farkas gyengének tartotta a kultuszminiszter kiállását, ezért hozzátette, hogy Timon Ákos nézeteit már a kortársai is élesen bírálták, ezért Eckhartnak minden joga megvan például a Szentkoronánt átértelmezni, ráadásul a tudományos igazságok idővel változhatnak. Ez utóbbi megjegyzését közbekiáltások kísérték arról, hogy a nemzeti ideálokat nem szabad megváltoztatni. Az ügyről később véleményt nyilvánító Várnai történelemszemléletétől meglehetősen távol állt a szellemtörténet, ugyanakkor Eckhart tanulmányának némely elemével (így az angol és magyar alkotmányfejlődés rokonításának cáfolatával) egyetértett. Klebelsberg és Farkas vitáját Zsitvayval lásd: Az országgyűlés képviselőházának 495. ülése 1931. április 30-án. Képviselőházi napló, XXXV. köt. 1931. április 21. – 1931. május 7. 284–286. Várnaihoz lásd: *Várnai Dániel felszólalása.* Az országgyűlés képviselőházának 504. ülése 1931. május 13-án. Képviselőházi napló, XXXVI. köt. 1931. május 8. – 1931. május 22. 246–248.

²⁷ Szász Zoltán: *A tudomány és ami nem az.* Pesti Napló, 82. évf. 1931. május 17. 36. Egy írás Zsitvayt gúnyolta ki, aki a cikk írója szerint sikertelenül próbálta tudományos érvek nélkül „megleckéztetni” a tudós Eckhartot: *Lecke a tanár úrnak.* Pesti Napló, 82. évf. 1931. április 30. 4.

²⁸ *Hóman Bálint a „szellemtörténet”-ről, a történetírás új útjairól és Eckhart Ferenc sok vitát kellett tanulmányáról.* Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. május 24. 11.

múlt, különösen a liberalizmus és a függetlenségi mozgalmak, szabadságharcok politikailag motivált leértékelése zajlik.²⁹

Vita a (köz)jogászokkal

Az említett reflexiókkal párhuzamosan más fórumokon is fellángolt a vita Eckhart Ferenc és a Timon Ákos felfogását védelmező kritikusok között. Azonos táborba tartozott Molnár Kálmán (1881–1961) és Kérészy Zoltán (1868–1953) pécsi, valamint Egyed István (1886–1966) és Tomcsányi Móric (1878–1951) budapesti egyetemi tanár, akik külön könyvekben, tanulmányokban szálltak vitába Eckharttal.³⁰ Tomcsányi és Molnár nagyjából egy időben közölték írásaikat, és hasonló érveket sorakoztattak fel. Szembetűnő, hogy Tomcsányi sokkal nagyobb hangsúlyt fektetett a Szentkorona-tanról alkotott felfogása kifejtésére, mint Eckhart, akit ezért külön elmarasztalt: „Úgy látszik, Eckhart nem akar tudomást venni a szent korona tanáról, amely pedig az államfogalom, az államegység, az államszemélyiség legtisztább magyar közjogi kifejezése.”³¹ A király és a nemzet organikus egységére építő tan szerinte nem csak a királyt előtérbe helyező patrimonialis uralmi formát, de a két fél közötti szerződéses viszonyt (rendi dualizmus) is kizárja a magyar alkotmánytörténetben. Tomcsányi számára a legtisztább, már a vérszerződéstől datálható kontinuitást, magyar nemzeti sajátosságot a minden korszakot átfogó organikus Szentkorona-tan fejezi ki. Molnár Kálmán külön könyvet jelentetett meg reakcióként.³² Tomcsányihoz hasonlóan úgy vélte, hogy ha voltak sovíniszta túlzásai a magyar alkotmánytörténet-írásnak és Timonnak, azokat már helyreigazították, így Eckhart kritikája, útkeresése nem megalapozott.³³ Az Etelköztől tartó alkotmánytörténeti folytonosság és a magyar jogi géniusz (mint spirituális elem) forrásokon (mint materialista elemek) keresztül nem mindig megfogható létezése mellett érvelt, és külön fejezeteket szánt a Szentkorona-tan magyarázására.³⁴ Jóllehet Molnár megjegyezte, hogy Eckhart ezzel a kérdéssel konkrétan addig nem foglalkozott, érveit

²⁹ Berzeviczy Albert: *A magyar történetírás új útjai*. Budapesti Hírlap, 51. évf. 1931. június 14. 9–10.

³⁰ Az említett szerzőkről bővebben lásd: Vardy, Steven Bela: *Legal and Constitutional History and the „Doctrine of the Holy Crown”*. In: uő: *Modern Hungarian Historiography*. New York – Guildford, Surrey, 1976. 175–195. Szeretném ugyanakkor leszögezni, hogy Eckhart közjogász vitapartnereivel kapcsolatos értékeléseim nem tudományos munkásságuk egészére (például jogászai tevékenységükre), hanem elsősorban jogtörténeti nézeteikre vonatkoznak. A jogtörténettel kapcsolatban ugyanis jól nyomon követhető, hogy a közjogi magyar géniusz vagy a Szentkorona-tan értelmezésében alapvetően Timon Ákos szemléletmódjához köthetők.

³¹ Tomcsányi Móric: *A magyar közjog és jogtörténet téves szemlélete*. Magyar Jogi Szemle, 12. évf. (1931) 4. sz. 163.

³² Csuday Jenő már közvetlenül a programtanulmány megjelenése után arra bízta Molnárt, hogy vegye fel a küzdelmet Eckhart nemzetietlennek tartott működésével szemben. „...szomorúsággal tölt el az, hogy már a közjog karán is megkezdtek nemzeti értékeink rontását. Kérlek, tudásoddal vess annak útjába akadályt, mint én küzdök most még egyelőre [sic!] cikkekkel Hóman–Szekfű nemzetrontása ellen.” Csuday Jenő levele Molnár Kálmánnak 1931. január 27-én. MTA KJK Kt Ms 6216/179. A levélben említett, Hóman Bálint és Szekfű Gyula történetírása ellen írt cikkek később önálló könyv formájában is megjelentek: Csuday Jenő: *Nemzeti történetírásunk téves útjai*. Budapest, 1932.

³³ Molnár Kálmán: *Alkotmánytörténeti illúzió-e a magyar alkotmány jellegzetes közjogi iránya? Reflexiók Eckhart Ferenc: „Jog és alkotmánytörténet” című dolgozatára*. Pécs, 1931. 28.

³⁴ A nemzeti jogi géniuszról írja a következő, szerzőjének szemléletéről árulkodó sorokat: „Nem szabad csupán azt nézni, hogy mi hogyan volt, hanem azt is szükséges kutatnia [a jogtörténetnek – T. L. D.], hogy a nemzeti jogi közmeggyőződése szerint *hogyan kellett volna lennie*.” Molnár: *Alkotmánytörténeti illúzió-e*, 54. [Kiemelés az eredetiben.]

döntően mégis erről fejtette ki vele szemben. „Valóban, Eckhart keveset írt tanulmányában közvetlenül a szent koronáról s a szent korona tanáról, de amit e kérdéssel a legszorosabb kapcsolatban lévő dolgokról írt, az alig egyéb, mint a szent korona tanának legteljesebb negligálása.”³⁵

Eckhart a *Magyar Jogi Szemlé*ben válaszolt a két szerzőnek. Elutasította azt, hogy programtanulmányának az aktuális közjogi viszonyok taglalása lett volna célja, inkább a középkorra koncentrált, ahol viszont szerinte modern értelemben vett nemzeti szellemről nem lehet beszélni.³⁶ A magyar királyi hatalom első két évszázada eltért a feudális és demokratikus berendezkedéstől is, ami az uralom patrimonális jellegével magyarázható. A kifejezés alatt „Szent Istvánnak és utána jó két évszázadon át utódainak az államszervezetét értjük, mely a királyi földbirtokszervezeten, a királyi magángazdaságon épült fel”.³⁷ Anonymust nem tekintette forrásnak a honfoglalás korára, a vérszerződésre, de nyugati, egyházi műveltsége folytán a „nemzeti köztudatra” nézve sem.³⁸ A patrimonális királyság kialakulásának okait a földbirtokszervezet jellegén kívül Eckhart itt a magyarság török eredetű népekkel való keveredésével magyarázta. Ennek tulajdonítható szerinte, hogy „a magyarság is, mint a többi török nép, csak önkényes fejedelmek vaskeze alatt hajthatta végre nemzetté egyesülését. [...] Szent István, ez a hatalmas, török-magyar származású, de nyugati műveltségű új államalapító, semmi esetre sem közjogi átruházás folytán alapította meg Nagy Károly mintájára patrimonális királyságát. [...] István és utódai Isten kegyelméből (Dei gratia), nem valami közjogi átruházásból királyok.”³⁹ A rendiség kora eltérést jelentett a korábbi gyakorlathoz képest, ugyanis a gyorsan váltakozó dinasztiák miatt kialakult a választó királyság, az alkotmányszemlélet duálissá vált. „A dualisztikus vonások az alkotmányban nagyon erősek, sőt egyre erősödnek a Jagellók alatt és ebből azt kell következtetnünk, hogy a nagy magyar jogász tanítása [Werbőczy organikus Szentkorona-tana – T. L. D.] még nem volt meg a köztudatban. Király és rendek (regnum, azaz ország) mint külön jogalanyok állanak egymással szemben és egymás mellett.” A Szentkorona-tant Werbőczy alkotásának tekintette, és bár nem tért ki rá programtanulmányában, jelezte, hogy ismeri a tartalmát. „Azt hiszem, ezek után bírálói is belátják, hogy kár volt azért az elég sok nyomdafestékért, melynek igénybevételével nekem e tant meg akarják magyarázni, amint azt Werbőczy jogász genialitása megfogalmazta, aki úgy látszik, korának politikai irodalmát is ismerte.”⁴⁰ Az organikus Szentkorona-tan Werbőczyhez rendelése ellentmondott Tomcsányi és Molnár elképzeléseinek. Eckhart itt még hipotézisként előadott fejtegetése szerint Werbőczy éppen azért alkotta meg az organikus eszmét, mert pártharcokkal, alkotmányos küzdelmekkel átszótt korának rendi dualisztikus felfogását szerette volna más irányba befolyásolni – sikertelenül. „Úgy látom, bár ezt még szigorúan igazolni nem tudom, hogy ép ezek a dualisztikus jelenségek indíthatták Werbőczyt, ezt az első nagy magyar világi gondolkozót a középkor és újkor mesgyéjén, a szent korona tanának megformulázására s vele a király és az ország gondolkozásának befolyásolására.”⁴¹ A Szentkorona-tan tehát a historikus szerint létező eszmeiség, azonban meghatározott történeti kontextusban, térben és időben született – persze nem előzmények nélküli – politikai ideológia. Válaszá-

³⁵ Molnár: *Alkotmánytörténeti illúzió-e*, 27.

³⁶ Eckhart Ferenc: *A magyar alkotmányfejlődés*. Magyar Jogi Szemle, 12. évf. (1931) 5. sz. 201.

³⁷ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 206–207.

³⁸ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 208.

³⁹ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 208–209.

⁴⁰ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 203.

⁴¹ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 214.

ban Eckhart ezúttal sem foglalkozott részletesen a kérdéssel, hiszen szerinte még nem létezett a témának tudományos kutatásokon alapuló irodalma. Éppen ezért idézte cinikus kommentárok kíséretében Tomcsányi hivatkozott forrásait a Szentkorona-tanról, amelyek ellentmondtak egymásnak (forrásaiban a király néhol tagja a nemzetet jelképező koronának, máskor kívül esik azon, egységes jogfelfogást, folytonosan érvényesülő tant tehát szerinte nem tudott Tomcsányi kimutatni a magyar alkotmánytörténelemben), vagy Molnár, Timon és Tomcsányi egymástól eltérő véleményét arról, hogy pontosan mikor is alakult ki teljesen a Szentkorona-tan.⁴² „Elvégre elégszer, az unalomig sokszor elmondták már, mi a szent korona tana, és én szándékosan nem foglalkoztam vele bővebben, és nem akarok addig foglalkozni, míg e tan kifejlődésének lehetőleg összes adatai rendelkezésemre állanak, ami csak a XIV. és XV. századi óriási számú oklevélnek feldolgozása útján lehetséges.”⁴³ A tanulmány végén szerzője a szellemtörténet jogtörténetben való erőteljesebb érvényesítésére szólított fel.⁴⁴

Tomcsányi ugyanabban a folyóiratban válaszolt Eckhartnak. Az általa a vita lényegének nevezett⁴⁵ Szentkorona-tan állt érvelése középpontjában, amit elárul az a különösen felháborodott hangnem, ahogyan erről írt: „Hol van itt a királyi organumnak a szent korona fogalmából való kirekesztése s hol az ellenmondás az én tanításomban?! [...] ne vegye szerénytelenségnek, de arról is eleve biztosíthatom, hogy az én írásaimban egyáltalán nehezen fog bárminemű ellenmondásokat találni.”⁴⁶ A viszontválasz szerzője továbbra is kiállt a vérszerződés Anonymus-féle változatának hitelessége és közjogi jelentősége mellett. Szerinte Eckhart nemcsak a középkort érintette, hanem az „egész alkotmányfejlődést” bírálta tanulmányával. Végezetül megjegyezte, hogy a közjogi magyar szellemet kutató szellemtörténeti módszereket ő is helyesli, az Eckhart-féle értelmezést már kevésbé.

Eckhart röviden, néhány oldalban reagált. Számára a szellemtörténet nem az eleve létezőre/adottra irányul, hanem a különböző korok saját szemléletén keresztül való megértésén és forráskutatásokon alapszik.⁴⁷

Kérészy Zoltán Molnár és Tomcsányi írásai után szintén könyv formájában reflektált Eckhart gondolataira, aki szerinte nem tudott kellően megfelelni kritikusaiknak. Véleménye

⁴² Timon szerint a 12. században már „kész” volt, Tomcsányi szerint Luxemburgi Zsigmond idején fejlődött ki véglegesen. Lásd erről még a 81. lábjegyzetet.

⁴³ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 204. Tanulmányának második kiadásában már szerepel egy sor ezzel kapcsolatban: „A szent korona tanának megalkotása nálunk Verböczy egyéni genialitásának műve.” Eckhart Ferenc: *Jog- és alkotmánytörténet*. In: Hóman Bálint (szerk.): *A magyar történetírás új útjai*. 2. kiadás. Budapest, 1932. 303.

⁴⁴ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, 215.

⁴⁵ „Igaz, hogy megbírált tanulmányában Eckhart a szent korona közjogi tanát külön nem tárgyalja, de tanulmányának alap-megállapításai élesen beleütköznek a szent korona egész koncepciójába s az annak alapján kialakult élő közjogi rendszerünkbe.” Tomcsányi Móric: *Új magyar alkotmánytörténet*. Magyar Jogi Szemle, 12. évf. (1931) 6. sz. 286–287. [Kiemelés az eredetiben.]

⁴⁶ Tomcsányi: *Új magyar alkotmánytörténet*, 289. Tomcsányi levelet is írt ezzel kapcsolatban Eckhartnak, amelyben egyébként kifejezte abbéli – alaptalan – reményét, hogy ellentéteiket képesek lesznek tisztázni. „...nem volt helyes, vagy még köznapiasabban szólva, nem volt szép Tóled az a tárgyalási módszer, hogy [...] engemet a szt-korona tanának érdemi kérdésében kívántál – szerintem erőltetett módon – ellenmondásba helyezni. Ez az, ami nekem nem jól esett.” Tomcsányi Móric levele Eckhart Ferencnek 1931. június 12-én. MTA KIK Kt Ms 5616/224.

⁴⁷ „Tomcsányi furcsa szellemtörténetet ajánl, melynek alapja előre adva van. A szellemtörténet is csak az adatokból indulhat ki, nem praeconcepta ideából. Az ilyen fajta szellemtörténetészkedésre a jogtörténetnek nincs szüksége. Régi korok jogi fejlődését csak saját jogi szemléletünkkel nézhetjük.” Eckhart Ferenc: *Néhány észrevétel*. Magyar Jogi Szemle, 12. évf. (1931) 6. sz. 294.

szerint Eckhart irányzata éles ellentétbe került az ősköztudomány megalkotásának kezdetétől élő „nagy alkotmányjogi elvekkel és tradíciókkal”, és tudományos szempontból nem tartható.⁴⁸ Tomcsányihoz és Molnárhoz hasonlóan Kérészy is főleg a Szentkorona-tanra koncentrált, elvetette továbbá a cseh–lengyel párhuzamok érvényességét/értelmét és a magyar közjogi szellemnek okleveleken keresztül való megismerésének lehetőségét. Kérészy remélte, hogy Eckhart a Trianon után kialakult politikai helyzetet is figyelembe véve visszavonja főbb állításait.⁴⁹ Egyed István az előbb említett szerzőkhöz képest mérsékeltebb hangnemben írt recenziót (nem követelte az új program visszavonását, sőt további kutatásokra biztatta Eckhartot), ugyanakkor szintén védelmébe vette a sajátos magyar közjogi géniusz létezésének tézisé.⁵⁰

A professzionális történetírás védelmezőinek álláspontja⁵¹

Angyal Dávid és Károlyi Árpád levélben véleményezték a kialakult vitát. Eckhart elküldte a kritikákra adott válasz különnyomatát a vitát Bécsből figyelő Károlyi Árpádnak, aki levélben írt róla. „Nobilis bajvívás, amelyben Tomcsányival szemben teljesen fölé kerekedtél, Molnárral szemben is erősebb positiót foglalsz el, mint Molnár.”⁵² Miután ezzel a felvezető megjegyzéssel Károlyi is elfoglalt egy pozíciót, részletezi, miben ért egyet levelezőpartnerével, és miben nem. Károlyi a levélben inkább azt nehezményezte, hogy Eckhart szerint a középkorban az ország még nem közjogi fogalom, hiszen szerinte a korai állapotoktól kezdve egy bizonyos közjogi (nemzeti) gondolat mégis jelen volt a magyar alkotmánytörténetben. „Biz’ igazad van [...] hogy *Szt. István semmi esetre sem* közjogi átruházás folytán alapította meg patrimonialis királyságát. De ezzel még nem állítanám szembe a „*Dei gratiát*», mint „isteni hivatottságon alapuló hatalom» kifejeződését. – A *Dei gratia* ekkor még *igazán az alázatosságnak*, a keresztény istenhívésnek kifejezője volt, mint a pápa „*servus servorum Dei*«-ja. – Másrészt *Szt. István királyságán* mint intézményen *kívül* élt a nemzetségek, törzsek, ágak kötelékeiben a nemzet *nagyobb tömege!*” Ebből a megállapításból kiindulva Károlyi szerint a patrimonialis uralom ekkor még nem érvényesülhetett a társadalom minden rétegére nézve, ezért egy erősen hipotetikus jellegű felvetéssel arra utal, hogy a híres közjogi érzés gyökerei akár már Szent István korában is létezhettek. „*Talán* egy későbbi kutatás fog olyan nyomokat találni, melyek a „közjogi fölfogás» *csiráit itt* engedik keresni...” [Kiemelések az eredetiben.] Levele végén Károlyi felhívta Eckhart figyelmét az általa követelt szellemtörténet szerinte konstruktív, „légies” voltára, és hozzátette, hogy inkább a forrásokon keresztül való ténymegragadást, azok gyűjtését és megfelelő kezelését tartja fon-

⁴⁸ Kérészy Zoltán: *Hűbéri eszmék és magyar jogfejlődés. Észrevételek Eckhart Ferencnek „Jog- és alkotmánytörténet” című dolgozatára.* Budapest, 1931. 4.

⁴⁹ Kérészy: *Hűbéri eszmék és magyar jogfejlődés*, 64.

⁵⁰ Egyed István: *Az alkotmánytörténelem írásának új útjai.* Jogállam, 30. évf. (1931) 5-6. sz. 233–238.

⁵¹ Az itt bemutatott szerzők a professzionális történetírás alapjait vették védelmükbe, és ezért foglaltak állást Eckhart mellett. Ez a történelmi eszköztár jelentette például a forráskritika alkalmazását az Anonymus által leírt vérszerződési pontoknál, amelyeket Eckhart közjogász ellenfelei a honfoglalás korára nézve hiteles leírásnak fogadtak el. Ebből a szempontból ítélte el Erdélyi László Molnár Kálmánt, pedig Eckhart nézetei sem feleltek meg neki teljesen, amint arra a következőkben kitértek. A professzionalizmus jelenségét (például a forráselemző szemináriumok és más intézmények szerepét) részletesen bemutatja a dualizmus kori magyar történetírásról keresztül: Sicsics Ignác: *Clio bűvöletében. Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel.* Budapest, 2011. 106–166.

⁵² Károlyi Árpád levele Eckhart Ferencnek 1931. május 8-án. MTA KIK Kt Ms 5616/49.

tosnak.⁵³ Károlyi levelével párhuzamosan Angyal Dávid is írt Eckhartnak. „Az ön polemiájának hangja igen kitűnő. Ezzel sok sympathiát fog a maga részére hódítani, és ha még gondolatait rendesen ki fogja fejteni, a most talán kellemetlen hajszá javára fog válni. A tárgyhoz ezúttal egyetlen megjegyzést. A közjogiság és a Szent Korona tanához érdekes adalék, azt hiszem, I. Ulászló választása; ekkor a rendek, mivel a sz. korona Erzsébetnél volt, kimondották, hogy a rendek akarata a forrása a királyi hatalomnak s nem a korona (1440.). [...] Molnár Kálmán füzetét ismerem, a Tomcsányiét nem, de ön eléggé jellemzi. Füzetének utolsó mondása ellen volna észrevételem. Hisz az ön fejtegetéseiből nem az következik, hogy szellemtörténetet hüvelyezzünk, hanem az, hogy minél mélyebben merüljünk el az adatok vizsgálatába. Szóval nem széllel bélelt synthesis, hanem nehéz, tárgyilagos analysis kell. Gratulálok válaszához.”⁵⁴ Angyal érvei hasonlóképpen Károlyiéhoz: Eckhart álláspontja mellett tette le voksát a vitában, de a szellemtörténetet hozzá hasonlóan földtől elrugaszkodottnak tartotta.⁵⁵

Erdélyi László szegedi történész a vitákban részt vevő szerzőktől jelentősen eltérő koncepciót vázolt fel a magyar alkotmánytörténet vitás kérdéseiről.⁵⁶ Annak ellenére, hogy Erdélyi korábban a középkori magyar adózásról Eckhart ellenében fejtette ki gondolatait, most egyértelműen a pártjára állt a szerinte Anonymus és Kézai Simon tekintetében for-

⁵³ Uo. „Végre kár volt szép és komoly, okos és megokolt választod azzal a *Több szellemtörténetet a jogtörténetbe!* kiáltással végezni. Quod Deus avertat! Ez lenne csak a levegőben logó jogtörténet! Adatokat, az adatok kritikáját és összehasonlítását, magyarázatát és józan, logikus egybefoglalását kérjük... A szellemtörténet, mint Meinecke jól mondja, kezdi hitelét veszíteni.” A szövegrészt idézi még Károlyi Árpádnak a szellemtörténettel szembeni fenntartásainak szemléltetésére: Erős Vilmos: *A Szekfű–Mályusz vita*. Debrecen, 2000. 166. 412. jegyzet.

⁵⁴ Angyal Dávid levele Eckhart Ferencnek 1931. május 7-én. MTA KIK Kt Ms 5615/60. A levélből nem derül ki egyértelműen, hogy Angyal a rendi királyválasztást és a hivatkozott példát már Szentkorona-tannak tartja-e (ebben az esetben ellentmondott Eckhart tézisének), vagy inkább egyfajta előzményeként említi, ami megfelelt Eckhart véleményének. Angyal egyébként néhány hónappal korábban Hómannak is megírta ellenvetéseit a szellemtörténettel kapcsolatban: Ujváry Gábor: *Barátból ellenség? Angyal Dávid és Hóman Bálint kapcsolatáról*. In: uő (szerk.): *A harmincharmadik nemzedék. Politika, kultúra és történettudomány a „neobarokk társadalomban”*. Budapest, 2010. 368. Angyalról lásd: Császtvay Tünde – Halász Ferenc – Ujváry Gábor (szerk.): *A konzervatív kortárs. Tanulmányok Angyal Dávidról*. Budapest, 2009.

⁵⁵ Eckhart küldött egy példányt Bálint Nagy Istvánnak (1893–1931) is, aki válaszában egy „kivülálló” pozíciójából, a jogász–történész ellentétpár keretében értelmezte a vitát. „Ha nem tartozik is szakmámba e vita, de a személyi ismeretség folytán nagy figyelemmel kísérem. [...] a jogász világ és a történészek harca ez. Talán ha nem ebbe, másba kapaszkodtak volna bele, ez folyománya annak, hogy a jogászoknál [sic!] vindikált katedrát történész tölti be. Én is várom az ott többször emlegetett nagyobb lélegzetű tanulmányt, mert ez bizonyára igazat szolgáltat ennek a félreértett vitának, ha ugyan a jogászokkal szemben valaki nyerhet igazat. Én szívvel, lélekkel Professzor Uram mellett érzem az igazságot, de ebben a *jelszavas* világban talán sokak előtt, különösen a plebs előtt megdönthetetlen marad [a jogászok koncepciója], no de a tudomány olcsó, népgyűlési országgyűlési babérokra nem pályázik, s amint látom, a tudományosan képzett körök Professzor Uram mellett állanak, s ez meg is fogja hozni ebben az idegtépő, igazságtalan vitában Professzor Uram igazát.” Bálint Nagy István levele Eckhart Ferencnek 1931. május 17-én. MTA KIK Kt Ms 5615/66. Az orvostörténész Bálint 1928 és 1929 között Bécsben levéltári kutatásokat végzett a Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként, Eckhart ezért ismerhette. Szállási Árpád: *Bálint Nagy István*. Orvosi Hetilap, 116. évf. (1975) 24. sz. 1415–1416.

⁵⁶ Erdélyi László: *Az ezeréves magyar alkotmány*. Szeged, 1931.

ráskritikát nélkülöző, „észokoskodó” és képzelgő Molnár Kálmánnal szemben.⁵⁷ A Szentkorona-tant Erdélyi felfogásában a társadalom felsőbb rétegei (a királyon kívül főurak, főpapok) alkották meg a 13. században. Szerinte nem organikus, misztikus elmélet, hanem a birtokaprózódást a koronajavak oszthatatlanságának elvével megakadályozó, hűbéri alapú, de sajátosan magyar eszme volt. Erdélyi katolikus szempontú, elitista értelmezést állított szembe Molnár népszuverenitást hangsúlyozó történetével, hiszen szerinte a tan megalkotásában elsősorban mégiscsak a magyar főpapi rend és a pápa támogatása játszotta a főszerepet.⁵⁸

A társadalomtörténet és/vagy a szellemi történet támogatása a Századok részéről

Megnyilvánult a vitában a *Századok* szerkesztősége is, tehát Domanovszky Sándor, Hajnal István és Mályusz Elemér. Ez a tény azért is fontos, mert éppen ebben az évben zajlott le egy szerkesztőségi megújulás a folyóirat élén, s emiatt a Mályusszal és Domanovszkyval gyakran vitába szálló Szekfű Gyula bojkottálta az orgánomot.⁵⁹ Hajnal István a *Napkelet*-ben elítélően írt Eckhart megfogalmazásairól: „Eckhartnak fejtegetéseit alkotmánytörténetünk túlzó közjogi irányáról túl élesen fogalmazottaknak tartjuk. E közlemény hamarosan erős vitákat vont maga után, nemcsak szakírók részéről, hanem napilapokban is. Úgy véljük, Eckhart fogalmazása valóban nem szerencsés, mert akaratán kívül is érinti a nemzet érzékenységét.”⁶⁰ Hajnal ítélete Eckhart retorikája felett Eckhart és felesége nehezítését vont maga után.⁶¹

Domanovszky Sándor főleg Szekfű, illetve Hóman fejtegetéseire koncentrált, akik szellemi történeti programjával szemben meglehetősen szkeptikus volt, bár a tanulmánykötet megjelenését üdvözölte. Hóman és Szekfű írásain kívül Eckhartról írt a legtöbbit, akinek jogtörténeti kezdeményezéseivel egyetértett, a lengyel, cseh alkotmányfejlődés vizsgálatát pedig az európai történeti kontextus fontossága miatt jogosnak vélte. Domanovszky is rámutatott a jogi, gazdasági és társadalmi kérdések összefüggésére jogtörténeti vonatkozásban, de jobban kiemelte a nyugat–kelet ellentétét, mint Eckhart. „Megvan a külön, sajátos nemzeti fejlődésünk, de ez a nagy európai közösségből soha sem szakadt el. Hogy a kontinens keletén, azokban az országokban, – amelyek csak a későbbi időpontban csatlakoztak a nagy nyugati egységhez, amelyeknek egész szervezete akkor még sokkal egysze-

⁵⁷ Erdélyi nem értett egyet a patrimoniális királyi hatalom elméletével. Szerinte a 11–12. században a magyar társadalom széles rétegei voltak függetlenek a királytól. Az uralkodó ennek megfelelően csak saját birtokai felett rendelkezett hatalommal, hiszen a korban a többség szabadon adhatta-vehette földjét. 1931-es tanulmányában is ebből a feltevésből indult ki. Erdélyi László: *Az első állami egyenes adó elmélete*. Kolozsvár, 1912.

⁵⁸ Erdélyi: *Az ezeréves magyar alkotmány*, 10–11.

⁵⁹ 1931-től Domanovszky volt a folyóirat főszerkesztője, de a korábbi évtizedekben betöltött munkaköréhez képest a főbb feladatokat már szerkesztő társai, Hajnal (1943-ig, később Wellmann Imrével) és Mályusz (1936-ig) látták el. Az 1931-es változtatás után Szekfű nem írt többet a *Századok*-ba. A kérdéssel részletesen lásd: Pál Lajos: *Egy folyóirat a történelem viták keresztjében, Századok (1931–1943)*. Századok, 149. évf. (2015) 1. sz. 33–86.

⁶⁰ Hajnal István: *A magyar történetírás új útjai*. Napkelet, 9. évf. (1931) 6. sz. 574.

⁶¹ Hajnal Domanovszkyknak írt erről 1931. július 3-án. „...Elemérrel már attól féltünk, hogy Szekfű–Eckharték bojkottálni fogják a *„Századok»-at*. Én pl. írtam a *Napkelet*-be az Új utakról ismertetést, amiben kissé megróttam Eckhart éles hangját. Erre úgy Eckhart Ferenc, mint Sándor visszaküldték a lapot, sőt Sándor le is mondott ott a tudományos rovat vezetéséről: Ferenc pedig igen fanyarul kezelt engem; felesége alig fogadja köszönésemet.” Idézi: Pál: *Egy folyóirat*, 48.

rúbb volt – a nyugatról átvett formák lényegesen megváltozott alakban érvényesültek, szinte magától értetődik. Keleteurópa szociális, gazdasági és jogi fejlődésben tehát bizonyos el-
lentétbe került a Nyugattal.”⁶² A recenzió írója a tanulmány által kiváltott „kavarodást” a
Timon-iskolával szemben alkalmazott éles kifejezéseknek tulajdonította, de retorika tekin-
tetében a Hóman-kötet több fejezetét is elmarasztalta.

Mályusz Elemér a főbb viták viszonylagos elcsendesedése után a *Századokban* elemezte
hosszasan az álláspontokat. Mályusz nemcsak a keresztttűzbe került tanulmányról, de a kö-
rülötte folyó diskurzusról is részletes képet kívánt festeni, valamint módszertani, tematikai
programpontokat javasolni Eckhartnak. Az írás szerint Eckhart új, „külföldön kipróbált”
elveken nyugvó szellemtörténeti módszert szeretne meghonosítani, amit vegyít a „pozitivis-
ta” (források alapján történő adatgyűjtést értve alatta) történeti alapokkal.⁶³ Mályusz
számos recenzióval ellentétben részletezte is ezt az általa pozitívan értékelt irányzatot,
ezért különösen fontosnak tartom megjegyzéseit. A szellemtörténet fogalmának értelmezé-
se körül ugyanis, mint arra már utaltam, számos zavar merült fel: Eckhart egyes kritikusa
úgy vélték, ők már a szellemtörténeti zászlóbontás előtt is egyfajta szellemtörténetet mű-
veltek, hiszen a magyar közjogi géniusz történetével foglalkoznak.⁶⁴ Mályusz szerint azon-
ban nem elég egy eszmét vizsgálni a szellemtörténet műveléséhez, hanem a történeti kon-
textusból kibontott szellem alakulását össze kell kapcsolni a gazdasági, társadalmi, politikai
fejlődéssel.⁶⁵ Szerinte Eckhart közjogász ellenfeleinél az időtlenített nemzeti szellem kriti-
kátlan vizsgálata vált a fő problémává. Ezzel szemben a szellemtörténet egyik legfontosabb
alapja a „pozitivist”, aprólékos részletkutatás, szemléletére pedig az érvényes, hogy a kü-
lönböző korszakok világnézetét saját korukból akarja kifejteni. A világnézet, a lelki ténye-
zők kutatásánál sokkal bővebb perspektívát kínál: „Nem ideológia-történet tehát, hanem
egyszerűen maga a történelem.”⁶⁶ Módszertani fejtegetései után Mályusz felvázolta, szerin-
te hogyan kellene a Szentkorona-tan történetét feldolgozni. Ő is úgy vélte, hogy Eckhart
megállapításai „éppen hogy csak súrolták a szentkorona-tan Timon-féle magyarázatát”, te-
hát nem ez alkotta tanulmányának gerincét.⁶⁷ Egy későbbi tudományos feldolgozásnak a
rendi társadalom fejlődésére, fogalmának tisztázására kell koncentrálnia, mert „közismert,
hogy e tan, amelyet tudatosan Verbóczy fogalmazott meg, a magyar rendiség államszemlé-
lete volt. Szerintünk az a leglényegesebb, hogy először az alappal, a középkori magyar ren-
diséggel jöjjünk tisztába, amelynek produktuma volt a Verbóczy által rendszerbe foglalt
tan.”⁶⁸ Mályusz úgy gondolta, hogy a tan egy keresztény organikus államszemlélet és a király
nép által való megválasztásának (egyfajta középkori népszuverenitás elvének) Werbóczy ál-
tal való egyesítése során jött létre.⁶⁹ A nemzet fenntartására, az anarchia elkerülésére tett
kísérletként értékelte azt, hogy a „józan” köznemesség szócsöveként működő középkori jog-

⁶² Domanovszky Sándor: *A magyar történetírás új útjai*. Századok, 65. évf. (1931) 7-8. sz. 276.

⁶³ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 406–407.

⁶⁴ A korábban idézett vélemények mellett lásd még: Molnár: *Alkotmánytörténeti illúzió-e*, 57.;
Kérészy: *Hübéri eszmék és magyar jogfejlődés*, 8. „Eckhart mint szellemtörténész, a nemzeti köz-
szellemet nem becsülheti le!” Tomcsányi: *Új magyar alkotmánytörténet*, 291.

⁶⁵ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 412–413.

⁶⁶ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 414.

⁶⁷ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 415.

⁶⁸ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 415.

⁶⁹ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 416–417.

tudós megalkotta ezt az eszmét.⁷⁰ Végül határozottan védelmébe vette Eckhartot a jogászok, politikusok és a sajtó támadásaival szemben.

A Századunkban megjelent hozzászólások

A polgári radikálisok rendkívül elutasítók voltak a Hóman-kötet szerzőivel szemben, Eckhartot viszont esetenként védelmükbe vették és egyetértettek megállapításaival, bár nem egyenlő mértékben. Szobosi András Hóman és Szekfű írásait tudománytalannak minősítette a szerinte egyoldalú szellemtörténeti/németes orientáció és liberalizmus-ellenesség miatt. Velük szemben Eckhart tanulmányát a könyv legkiemelkedőbb darabjának nevezte szerzőjének erőteljes társadalomtörténeti érdeklődése miatt.⁷¹ Vámbéry Rusztem külön cikkben foglalkozott az Eckhart elleni támadásokkal, amelyeket a tudományos kutatásba erőszakosan beavatkozni akaró hatalom számlájára írt és ezért természetesen elítélt.⁷² Hatvany Lajos terjedelmes írásában már jóval kritikusabb volt.⁷³ Szerinte a szellemtörténészek bizonyos tekintetben modern tudományos eredményekre alapoznak: a történeti segédtudományok mellett a rokontudományok eredményeit is figyelembe veszik, emellett hasznosítják a gazdaság- és társadalomtörténetet.⁷⁴ Mégis mülthamisítóknak és ellenségeinek nevezte őket, elsősorban a liberalizmus és a polgári radikálisok (*Huszadik Század*) történeti szerepének szerinte torz (túl negatív) beállításáért. Eckhart írását is támadta, mert – tévesen – úgy látta, hogy a történész a magyar középkort szeretné idealizálni azáltal, hogy a rabszolgaság legitimálására vonatkozó királyi törvényeket és egyházi felfogást a kor szelleméből és gazdasági viszonyaiból igyekezett levezetni.⁷⁵

A külföldi visszhangról

A vita külföldön is ismertté vált, a teljességre való törekvés nélkül néhány hozzászóló véleményét ismertetem. Fritz Valjavec (1909–1960) Szekfű Rákóczi-botrányához⁷⁶ hasonlította az Eckhart körül kibontakozott polémiát, és mítoszromboló jellege miatt alapvetően egyetértett a megtámadott szerző programjával.⁷⁷ Timon Ákos ismert osztrák ellenfele, Harold Steinacker (1875–1965) szerint Eckhart és Szekfű neve fémjelzi a modern magyar jogtörténetírás kibontakozását, tevékenységüket pedig jelentős előrelépésnek nevezte Timon isko-

⁷⁰ Ez az értékelés jól illeszkedik Mályusznak a köznemesség nemzetvédő/reformáló szerepéről vallott átfogó elképzelésébe. Erős: *A Szekfű–Mályusz vita*, 20–21.

⁷¹ Szobosi András: *Modern magyar történetírás*. Századunk, 6. évf. (1931) 5. sz. 241–249.

⁷² Vámbéry Rusztem: *Freiheit, die ich meine*. Századunk, 6. évf. (1931) 5. sz. 259–261.

⁷³ Hatvany Lajos: *Mülthamisítók*. Századunk, 6. évf. (1931) 7. sz. 349–370.

⁷⁴ Hatvany: *Mülthamisítók*, 353.

⁷⁵ „A szellemtörténész nem veti föl a kérdést, mert nem akar a gondoltsor végére kilyukadni, hogy tudniillik az egyház a múltban és a jelenben egyaránt, az evangéliumi tanítást elferdítve, lehetőleg az uralkodó osztályok és a maga világi érdekeinek erkölcsi és szellemi felépítményeképp alkotta meg kánonjogát és hozta meg önkényes zsinati határozatait. E helyett a tudomány előtt is helytálló igaz, bár materialista következtetés helyett Eckhardt, nem minden céltzatosság nélkül, valósággal kívánatosabb igyekszik számunkra tenni a középkort...” Hatvany: *Mülthamisítók*, 359–360.

⁷⁶ A botrányról lásd: Dénes Iván Zoltán: *A történelmi Magyarország eszménye. Szekfű Gyula, a történetíró és ideológus*. Budapest, 2015. 94–140.

⁷⁷ Valjavec, Fritz: *Die neuen Wege der ungarischen Geschichtsschreibung*. Ungarische Jahrbücher, Bd. 11. (1931) 427. Valjavecről lásd: Orosz László: *Tudomány és politika. Fritz Valjavec (1909–1960) a két világháború közötti magyar–német tudománypolitikai kapcsolatokban*. Budapest, 2014.

lájához képest, mivel szerinte Eckharték nem erőltetnek rá modern fogalmakat a középkorra, és nem akarják mindenáron a nyugati jogfejlődéssel párhuzamba állítani a magyart.⁷⁸ A Nicolae Iorga (1871–1940) történész által kiadott lap, a *Neamul Românesc* is megemlékezett az 1931-es vitáról, amikor Eckhart 1933-ban megjelent könyvét⁷⁹ ismertette. A cikk a magyar historikus gondolataiból leginkább azt ragadta ki, hogy az fontosnak tartotta a szláv jogi hatások kutatását és a cseh, lengyel jogtörténeti párhuzamokat. Ez az ismertetésben kissé átértelmezve úgy jelent meg, hogy Eckhart szerint a magyar alkotmány és jog intézményei cseh és lengyel, valamint „jugoszláv” alapokon épültek fel.⁸⁰

A vita értelmezése

A Mályusz által „Eckhart-vitának” keresztelt polémiával kapcsolatban érdemes tisztázni egy magában a vitában nem kellően kifejtett kérdést. Miért irányult a vita szinte rögtön a Szentkorona-tanra, ha egyszer Eckhart a tanulmányában alig utalt arra? A történész azzal védekezett, és ebben Mályusz is megerősítette, hogy ő érdemben nem foglalkozott és egyelőre nem is akar foglalkozni a témával, így erről nem érdemes még részletekbe menően vitatkozni. Ellenfelei viszont továbbra is hangoztatták, hogy bár Eckhart valóban nem fejtegette azt, érvei az általuk vallott Szentkorona-tan alapjait rengetik meg. Bizonyos szempontból mindkét állítás árulkodik a szerzők össze nem egyeztethető gondolkodásáról. A reflektorfénybe került jogtörténetész valóban csak „súrolta” a saját értelmezése szerinti Szentkorona-tant, de Mályusz és Eckhart állításával szemben a Timon-féle verzióra ez már egyáltalán nem volt igaz: azt ugyanis valóban alapjaiban kérdőjelezte meg azáltal, hogy időben és térben Werbőczy Tripartitumának keletkezési körülményeihez kapcsolta a tan létrejöttét, a magyar alkotmányfejlődésről pedig gyökeresen eltérő képet vázolt fel. Tomcsányi, Molnár, Kérészy és mások felháborodása tehát nem volt véletlen: számukra az organikus Szentkorona-tan minden közjogtörténet csúcsa, alkotmánytörténeteiket teljesen kitöltik annak időtlen tételei, így legyen szó az Aranybulláról, a királyi dekrétumokról, országyűlésekről, a vérszerződés hitelességéről, azok értelmezése elkerülhetetlenül beleütközött a Szentkorona-tanról alkotott felfogásuk alapelveibe.⁸¹ Eckhart történeti látásmódja

⁷⁸ Steinacker, Harold: *Jahrbuch des Wiener Ungarischen Historischen Instituts. Red. von David Angyal unter Mitwirkg. Árpád v. Károlyi's. I. Jahrg.* Deutsche Literaturzeitung, Jg. 4. (1933) 50. Heft. 2353–2360.

⁷⁹ Eckhart Ferenc: *Magyarország története*. Budapest, 1933.

⁸⁰ „Néhány külön tanulmányában érintette a legfontosabb és legkomolyabb pontokat, így különösen az 1932-ben megjelent Magyarország alkotmányos és jogtörténelmére vonatkozó tanulmányában. Eckhart tanár bebizonyította, hogy a magyar jogi élet alapjai és különösen alkotmányos élete nem a magyarok bejvetelének idejéből erednek, akik nem is utánozták az angol jogi élet fejlődését. Ellenkezőleg, Eckhart állítása szerint a magyarok jogi és alkotmányos intézményeik alapjait szomszédjaiktól, a csehektől, lengyelektől, valamint a jugoszlávoktól [sic!] vették át. A magyar körök bojkottot indítottak Eckhart ellen, azonban a tudós tanár ennek dacára folytatta kutatásait.” Eckhart Ferenc: *Magyarország története című könyvének román és horvát ismertetése*. MTA KIK Kt Ms 5623/147. 2. A 146. jelzet a cikk román eredetijét, míg a 147. a magyar fordítást tartalmazza. A cikk adatai: *Neamul Românesc*, 1933. június 27. 1.

⁸¹ Tanulmány erre nézve Tomcsányi alkotmányjogi tankönyvének felépítése és tartalma. Ő is egy konkrét időszakra, Luxemburgi Zsigmond idejére tette a Szentkorona-tan (a király és a nemzet között megosztott közhatalom) kialakulását. A tanban foglalt elvek ellenére minden korszakban változatlanul (legfeljebb nem a Szent Koronához mint tárgyhoz/szimbólumhoz rendelve) érvényesülnek. Az átruházott királyi hatalom, a legfőbb hatalom népi gyökerei, a közjogi szellem valamilyen módon mindig jelen van a magyar alkotmánytörténelemben. Tomcsányi Móric: *Magyar*

nem engedte meg ezt a korlátlan abszolutizálást, számára a Szentkorona-tan meghatározott körülmények között jött létre, de a kontextus megfelelő feldolgozása egyelőre programpontra maradt.

A szellemtörténet, társadalomtörténet, de a 19. században kialakult professzionális történetírás kérdései is terítékre kerültek azzal a dilemmával összefüggésben, hogy pontosan miben is volt új Eckhart „új útja”. Viták ugyanis, mint láttuk, nem csak Eckhart és a (köz-) jogászok között zajlottak, magyarázatot igényelnek Károlyi Árpád és Angyal Dávid módszertani kifogásai is. Károlyi és Angyal a rankei alapokon nyugvó professzionális pozíciójából távolságtartással figyelte a szellemtörténetet, és helyette az okleveles és más forrásokból kinyert adatok gyűjtésén alapuló kritikai módszert ajánlották a megtámadott történetész figyelmébe, ám ez ellentétben állt Tomcsányi Móric és Molnár Kálmán jogtörténettel kapcsolatos szemléletével is, hiszen a két történész Eckhartot támogatta.⁸² A jogtörténetírás „új útja”, mint arra Domanovszky, hangsúlyosan pedig Mályusz is utalt, egy korábban meggyökeresedett történetírói (rankei) módszertanon alapuló,⁸³ de a jogi, gazdasági és társadalmi tényezőket is összefogni igyekvő irány volt. Mályusz felhívta a figyelmet Eckhart kezdeményezésének társadalom- és szellemtörténeti, a politikai eseménytörténetet és az adatregisztést felülmúló jellegére, ami a kutatni kívánt témákból (a rendiség fogalma, az egyes korok jogi és alkotmányos eszméi, intézményei) is következett.⁸⁴ A Mályusszal való kooperációról, szakmai nézeteik hasonlóságáról tanúskodik az ebből az időből származó levélváltásuk is, amelynek során az újdonsült szerkesztő felkérte Eckhartot a *Századokban* való publikálásra, valamint Ernst Troeltsch és Max Weber könyveiről közölt bibliográfiai adatokat, így segítve a szellemtörténeti orientálódást.⁸⁵

közjog, alkotmányjog. Budapest, 1926. 120–123., 126. 1. jegyzet. Tomcsányinak általában a jogtörténettel szemben is ellenérzései voltak: „Tartózkodni kell másfelől a közjog művelőjének a jogtörténeti módszer túlhajtásától. A jogtörténet, mint önálló tudomány, nagyfontosságú, de a közjognak mégis csak segédtudománya, habár itt is készséggel elismerem, hogy alkotmányunk történeti jellegénél fogva e tudományágnak tárgyunkra nézve kiemelkedőbb jelentősége van.” Uo. 6.

⁸² Szemléletes példa erre, hogy Nagy Miklós írásait Károlyi Árpád publicisztikai jellegűnek tartotta, annak ellenére, hogy jó kapcsolatban volt vele. Károlyi Angyalnak írva többször kitért Nagy Eckhart-kritikájára: „Nagy Miklós cikkére csak azt mondom, hogy kár volt megírni. Sok jó megjegyzése van, de 1. publiciszt[ika]-ízű, 2. nagyon erős szűrés, személyi szűrés Eckhart ellen a vége, noha Eckhart *őt nem* szidta... Bizony kár, hogy az *egészet nem* olvasta föl Előtted.” Károlyi Árpád levele Angyal Dávidnak 1932. január 25-én. MTA KIK Kt Ms 801/588. [Kiemelések az eredetiben.] „...írtam neki [Nagy Miklósnak – T. L. D.], hogy a bíráló *nagy erudícióval* van megcsinálva, s igen *sok jó* megjegyzés van benne. De sokakra publicisztikai dolgot, nem pedig jogász, jogtörténeti dolgot benyomását teszi, és hogy szerény nézetem szerint az igen éles befejezés elmaradhatott volna. Bocsánatot kértem őszinteségemért, ezt azzal indokolván hogy erre az ő kedves sorai bátorítottak föl. Remélem, nem haragszik meg reám!” Károlyi Árpád levele Angyal Dávidnak 1932. február 3-án. MTA KIK Kt Ms 801/591. [Kiemelések az eredetiben.] A Károlyi által említett szövegrész valószínűleg a következő: „Eckhart azzal a kérdéssel vezette be fejtegetéseit, vajjon nem fölösleges-e a jog- és alkotmánytörténet további hirdetése és oktatása. Legyen szabad e kérdésre röviden felelnünk nekünk is: így, csupán rombolni, a nélkül, hogy újat építenénk a régi tanítások helyébe, fölösleges.” Nagy: *A magyar jog- és alkotmánytörténet*, 122.

⁸³ Lásd Eckhart korábban idézett megjegyzéseit az „adatokra” támaszkodó jogtörténet szükségességéről.

⁸⁴ A két világháború közötti magyar történetírás modernségét a politikai eseménytörténetet háttérbe szorító törekvés jelentette: Erős Vilmos: *Modern historiográfia. Az újkori történetírás egy története.* Budapest, 2015. 177–202.

⁸⁵ A leveleket lásd a Függelékben.

A történetész-céh tagjai az egymással folytatott szakmai vitáik ellenére szorosan összezár-
tak Eckhart mellett. A felháborodott kritikusokat leginkább az időtlen, ezért ahistorikus
közjogi génusz tézise alapján lehet egy kategóriába sorolni, mivel Molnár Kálmán, Nagy
Miklós vagy Polónyi Dezső érvei között gyakran teljesen elhalványultak a különbségek eb-
ben a vonatkozásban. Eckhart szakmai fölényét így nemcsak a szellem- és társadalomtör-
ténét újdonságában⁸⁶ vagy európai nézőpontjában (ez jelenti egyrészt az európai irodalom-
ban való jártasságot, másrészt a történeti témák európai kontextusban való kidolgozását)
látom, hanem az időben változóra építő historizmus⁸⁷ előnyében a tértől és időtől független
fogalmakkal operáló esszencializmussal szemben.⁸⁸

A Függelékben közlöm az említett levélváltást Eckhart és Mályusz között. A levelek
megerősítik a két szerző közös érdeklődését a jogtörténet társadalomtörténeti és szellem-
történeti alapjai iránt, és fontos, hosszan tartó együttműködés kezdetéről is árulkodnak:
Mályusznak a *Századok* körüli feszültségek ellenére sikerült Eckhartot „megnyernie” a fo-
lyóiratba való publikálásnak, aki a későbbiekben rendszeresen írt oda.

⁸⁶ A szellemtörténethez: Čtvrtník, Mikuláš: *Geschichte der Geschichtswissenschaft. Der tschechische Historiker Zdeněk Kalista und die Tradition der deutschen Geistesgeschichte*. Hamburg, 2010. ; Liebrecht, Johannes: *Fritz Kern und das gute alte Recht. Geistesgeschichte als neuer Zugang für die Mediävistik*. Frankfurt am Main, 2016.

⁸⁷ A historizmusról: Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom emlékezete a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, 2010. 29–38.

⁸⁸ Néhány kortárs a *Száműzött Rákóczi* fogadtatásához mérte az új jogtörténeti irány recepcióját, utalva az Eckhartot ért kritikák inkább politikai, mintsem szakmai voltára. Valjavecen kívül Károlyinak is ez az analógia jutott eszébe. Károlyi Árpád levele Szekfű Gyulának 1931. március 2-án. Idézi: Erős Vilmos: *A második „Száműzött Rákóczi” vita. (Szekfű Gyula „Bethlen Gábor” című művének korabeli fogadtatása)*. Századok, 150. évf. (2016) 1. sz. 31–32. Érdemes rámutatni a Rákóczi-vitánál időben közelebbi párhuzamokra. A Hóman szerkesztette kötet több szerzőjét is vádolták a nemzeti múlt nagy személyiségeinek és „örök értékeinek” kisebbitésével, a „magyar nemzeti génusz” elhalványításával, amit főleg a szellemtörténetnek tulajdonítottak. Az egyháztörténetész ifjabb Révész Imre esete árulkodó: ő a szellemtörténeti szintetizálást (amelyben szerinte a politika, gazdaság, kultúra stb. szférái egyenlő súllyal vannak jelen) védte a kötetben közölt tanulmányára reagáló bírálatokkal szemben: Gyimesi Pálma: *Szekfű Gyula és Ifjabb Révész Imre kapcsolata*. In: Velkey Ferenc – Erős Vilmos (szerk.): *Történeti Tanulmányok XIX. „A historiográfia műhelyében”*. Debrecen, 2011 (2012). 77–94.; Gyimesi Pálma: *Zoványi és Révész*. (Kézirat.) Szekfű Gyula neve többször (bár nem mindig) Eckhart mellett szerepelt, hiszen például Bajcsy-Zsilinszky Endre, Nagy Miklós, Polónyi Dezső mindkét történész műtfelfogását elutasította, de más okból Károlyi vagy Angyal is ellenvetéseket fogalmaztak meg velük szemben. A háttérhez fontos tudni, hogy ekkor még mindig zajlottak viták Szekfű Bethlen Gáborról írt munkájáról, amelyben Eckhart Szekfű mellett pozicionálta magát. A könyv recepciójáról lásd: Dénes: *A történelmi Magyarországon*, 264–293.; Erős: *A második „Száműzött Rákóczi” vita*, id. mű. Eckhart felfogásáról és az általa kezdeményezett új jogtörténeti irányról bővebben lásd: Törő László Dávid: *„Több szellemtörténetet a jogtörténetbe!” Eckhart Ferenc törekvései a jog- és alkotmánytörténet modernizálására (1931–1941)*. Századok, megjelenés alatt.

FÜGGELÉK⁸⁹

I. Eckhart Ferenc levele Mályusz Elemérnek 1932. február 6-án.
MTA KIK Kt Ms 6399/279.

Kedves Barátom!

Hajnal volt szíves nekem az 'Eckhart-vita' című cikket megküldeni, melyet igen nagy érdeklődéssel olvastam, mert tudtam, hogy tanulok belőle valamit. (Nagy Miklós cikkét a Bp Szemle jan. számában⁹⁰ pl. máig sem olvastam, mert kár erre az időért nézetem szerint.) Nagyon köszönöm a cikkben levő objektivitást, de azt látom, hogy bizonyos dolgok kifejtésének az elmaradása – helyszűke miatt – okozta a legtöbb félreértést. Ehhez járult s ez volt a fő oka a 'felháborodásnak' a kulturális elmaradottság tudományos téren, amire Te szépen rámutatsz.

Én tényleg *hosszas vonakodás után* csak rábeszélésre írtam meg rövid cikkben azt, aminek kifejtésére még sok munkára van szükségem. Ami a középkori jog karakterét illeti, sokban igazad van, de nagyon kérek, írd meg nekem, hol ír Troeltsch erről a témáról, mert én bizony oly régen olvastam munkáit, hogy nem tudok rá visszaemlékezni. Max Webernél ennek is a közlésével.⁹¹ Te bizonyára nemrég forgattad ezeket, míg én most túlságosan el vagyok mélyedve a szaktudományba. Hogy az 1439. nádorválasztási cikk nem volt a legszerencsésebb példa a cikkemben, azt magam is belátom, mert a királyi tanácsnak régebben is lehetett befolyása a nádor királyválasztására. A megyei autonómiát azonban nem tartom sokra a középkorban. Nem hiszem el, hogy a szolgabírák a régi nemzetségi bírók utódai. Ezt semmivel sem lehet bizonyítani. Hiszen magára a 'nemzetségi bíráskodásra' sincs semmi bizonyíték. A 'nemzetség' a királyság idejében nem lehetett 'közjogi' funkciókkal felruházva; nagyon változó, széteső valami volt a 'nemzetség'; nézetem szerint ezt túlságosan intézményszerűnek fogták fel régebben. Hogy 'az alispán és szolgabírák fizetését' húztak, ezt nem az autonómia ellen hoztam fel bizonyítékul, hanem Tomcsányi amaz állításával szemben, hogy a megyei tisztviselők 'nobile officiumot'⁹² viseltek. Ez mese. Itt is a M. Jogi Szemléből kívánt rövidség a félreértés forrása részéről.⁹³ Azt nem mondom én, hogy az 'aranybulla a hűbéri jog kodifikációja', csak azt állítottam, hogy a nemesi sarkalatos kiváltságok a hűbérjogi felfogás hatása alatt keletkeztek, hisz megvoltak másutt is, és honnan vehették

⁸⁹ Mályusz Elemér MTA Kézirattárában lévő, feldolgozás alatt álló hagyatékát Soós István engedélyével kezdtem kutatni, akinek ezért köszönettel tartozom. A leveleket az ő engedélyével közlöm. A szöveg közlésénél a modern helyesírási szabályokat vettem figyelembe. [Kiemelések az eredetiben.]

⁹⁰ Nagy: *A magyar alkotmány- és jogtörténet*, id. mű. A cikk szerint Eckhart 1931-es tanulmánya lényegében Harold Steinacker 1907-ben írt Timon-kritikáját reprodukálta, sőt még Steinackernél is elfogultabb a magyar alkotmánnyal szemben. Vö.: Törő László Dávid: *Eckhart Ferenc és Harold Steinacker – rokonítási kísérletek*. Jogtörténeti Szemle, 16. évf. (2014 [2016]) 3. sz. 38–45.

⁹¹ Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 408–409. Mályusz itt részletezte a modern és a középkori jogfelfogás közötti különbségeket, mivel szerinte Eckhart csak röviden és nehezen érthető mondatokkal tért ki erre a problémára. Arról, hogy miért a jelzett szerzőkre hivatkozott, lásd a későbbi jegyzeteket.

⁹² Fizetés nélküli tisztség.

⁹³ Eckhart: *A magyar alkotmányfejlődés*, id. mű.

volna a jó magyarok jogi felfogásukat, ha nem a hűbérjogi nyugatról.⁹⁴ Divéky újabban a keresztesek királyságai alkotmányának hatását látja az aranybullában.⁹⁵

Amit a szentkorona-tanáról írsz, azt nagyjában elfogadom. Marsilius Padavinus régen íróasztalomon fekszik, s erről a kérdésről most már sokkal többet tudnék írni, de egyelőre hallgatok.⁹⁶ Nagyon érdekelne azonban, hogy Mátyás korbeli előadásaid *megjelentek-e valaminő formában*, mert már egyik múltkori cikkedből⁹⁷ is láttam, hogy erről a korról nagyon alaposan vagy tájékozva, én pedig keveset tudok róla.

Jelenleg cseh és lengyel, meg angol könyveket olvasok, és szedem össze az anyagot a jogtörténeti összehasonlításra. Szégyenletes az elmaradottságunk, az már bizonyos.

Cikkedből nem csináltattam külön lenyomatokat, mert az én marháimnak ez sem használna. Nem tehető fel, hogy ezek valaha is olvassanak cikked hatása alatt valami újat.

Ezeket én már nem fogom meggyőzni.

Köszönetemet ismételve melegen köszönt és szíves soraidat várja igaz híved

Eckhart Ferenc.

II. Mályusz Elemér levele Eckhart Ferencnek 1932. február 18-án.

MTA KIK Kt Ms 5616/90.

Kedves Feri Bátyám!

Igen köszönöm a kitüntetést, hogy ismertetésemet annyira figyelemre méltattad, hogy el is olvastad. Örülök, hogy objektívnek találtad. Talán jobban védelmedre keltem volna – bár hiszen erre nem volt szükséged –, ha már a megírásakor tudtam volna, hogy Hóman mit telefonált Nagy Miklósnak a Bp. Sz megjelenésekor. (Erről csak Bécsben értesültem Angyaltól.)⁹⁸ Egy dolog azonban ma is teljesen érthetetlen előttem. Az t. i. hogy a tulajdonképpen

⁹⁴ A fentiekben Eckhart Mályusz következő ellenvetéseire reagált: Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 410.

⁹⁵ Divéky Adorján (1930-tól az MTA levelező tagja) 1931. január 19-én tartotta akadémiai székfoglaló előadását az Aranybulla eredetével kapcsolatban. Divéky Adorján: *Az Arany Bulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya*. Budapest, 1932. Eckhart recenziója a műről: Eckhart Ferenc: *Divéky Adorján: Az Aranybulla és a jeruzsálemi királyság alkotmánya*. Budapest, 1932. Századok, 67. évf. (1933) 1–3. sz. 97–98. Divéky állítása szerint az Aranybulla (különösen az ellenállási jog) keletkezésénél Marczali Henrik véleményével ellentétben az aragóniai befolyás helyett a Jeruzsálemi Királyság alkotmányának hatása mutatható ki. Eckhart inkább a középkori egyetemes műveltségre vezette vissza az Aranybulla elemeit, és hangsúlyozta, hogy létrejöttében az aragóniai és jeruzsálemi hatás éppúgy szerepet játszhatott.

⁹⁶ Mályusz szerint Pádovai Marsiliusnál érdemes keresni a Szentkorona-tan egyik fő forrását, az állam organikus felfogásának első írásos kifejtését. Mályusz: *Az Eckhart-vita*, 416. Eckhart ezt a hatást/párhuzamot elvetette a későbbiekben. Feljegyzéseiben kiemelte, hogy Marsilius az államot természetes képződménynek tartotta, amivel jelentősen eltért a Tripartitum szerződéses gondolatkörétől. Eckhart Ferenc jogtörténeti és jogelméleti jegyzetei. MTA KIK Kt Ms 5623/1. Lásd a következő könyvekhez írt kommentárjait: Previté-Orton, Charles William (ed.): *The Defensor Pacis of Marsilius of Padua*. Cambridge 1928.; Battaglia, Felice: *Marsilio da Padova e la filosofia politica del Medioevo*. Firenze, 1928.

⁹⁷ Valószínűleg a következő tanulmányról van szó: Mályusz Elemér: *Az 1498. évi 41. törvénycikk: társadalomtörténeti tanulmány*. Századok, 64. évf. (1930) 9–10. sz. 809–839.

⁹⁸ Nagy Miklós arról számolt be Angyal Dávidnak, hogy Hóman Bálint telefonon keresztül hosszasan gratulált neki a szellemtörténetről és az Eckhart-ról írt cikkeihez. Nagy Miklós levele Angyal Dávidnak 1932. január 28-án. MTA KIK Kt Ms 803/224. A történet hitelességét nem mindenki fogadta el: „Jóízűt nevettem azon közléseden, hogy Hóman telefonon gratulált volna Nagy Miklós-

szerkesztő, Szekfű, akinek a kedvéért írtad az egész tanulmányt, nem tartotta szükségesnek s még kevésbé kötelességének, hogy nyilatkozzék a vitában. Mondhatom, egyszerűen nem értettem meg a dolgot – és erősen ki is ábrándított –, amikor a Magyar Szemlében hiába keresgéltem Rólad szóló cikk vagy jegyzet után. Annál különösebb ez, mert hiszen ő vadi-degenekre meg szokott nehezteni, ha vitáiban nem állanak melléje. De hát vidéken élve sok minden érthetetlen az ember előtt, amit Pesten természetesnek találna.⁹⁹

Az óhajtott részek: Troeltsch: Ges. Schriften IV. 156–191.¹⁰⁰ Max Weber Wirtschafts-geschichte, halála után kiadva, a vége felé, ahol racionalis államról, Kínáról stb. beszél.¹⁰¹ (Sajnos ez a könyve nincs meg Szegeden, így lapot nem tudok megjelölni.)

Mátyás-korról tartott előadásaim nincsenek kiadva, s egyelőre kevés remény van, hogy ismét foglalkozhatom e korról. Erdélyi László ugyanis megkért, hogy ne adjak itt elő középkorról, mert akkor ő miről beszéljen! Így hát most a második feléve barokkról és a felvilágosodásról praelegálok.¹⁰² Sajnos, ez a következménye annak a gyengeségemnek, hogy 1920-ban nem tudtam ellenállni Domanovszkyék rábeszélésének, és elhagyva Turócot és településtörténetet, beléptem a nemzetiségi kérdésbe s kapcsoló részeibe. Azóta azután hánykódom jobbra és balra, bizonyára nem előnyére saját magamnak. Bár viszont gyengeségem mentségére lehet, hogy állás nélkül voltam, s akkor még kevesebb emberismerettel rendelkeztem.¹⁰³

Nem tudom, tetszik-e Neked a Századok újabb formájában? Mint láthatod, Hajnallal együtt mindent elkövetünk, hogy egyenletes objektív hangot honosítsunk meg a kritikai részben. Munkatársaink azonban szinte kizárólag a legfiatalabbak közül kerülnek ki, s a Te kortársaid igen sajnálatosan hiányzanak. Mivel ez az egyoldalúság nem lehet a folyóirat előnyére, s előbb-utóbb bizonyos ellentétek kiélesedéséhez vezetne, még egyszer felkérlek – amire már élőszóban is kértelek –, nem volnál-e hajlandó jogtörténeti tanulmányokról, könyvekről kritikákat írni. 1932. 1. számtól bevezetünk külföldi folyóiratok mintájára

nak.” Károlyi Árpád levele Angyal Dávidnak 1932. február 3-án. MTA KIK Kt Ms 801/591. [Kiemelés az eredetiben.]

⁹⁹ A Magyar Szemle Társaság pár hónappal később éppen Mályusz tanulmányára hivatkozott, mint amellyel lezárt ügynek tekinti Eckhart védelmét. Lásd az 1932. április elsején kelt állásfoglalást a Magyar Szemlében: „[A Századokban jelent meg] Mályusz Elemér bátor és kiváló essay-je, mely – „Az Eckhart-vita» címen – végkép visszaautasítja [sic!] azon támadásokat, melyek Eckhart Ferencnek az „Uj Utak»-ban megjelent jog- és alkotmánytörténeti tanulmányát érték.” Magyar Szemle, 14. köt. (1932) 4. sz. 446.

¹⁰⁰ Baron, Hans (Hg.): *Gesammelte Schriften von Ernst Troeltsch. Vierter Band. Aufsätze zur Geistesgeschichte und Religionssoziologie*. Tübingen, 1925. 156–191. A Mályusz által hivatkozott részek a középkori keresztény természetjogi felfogásról szólnak, amely szerint az emberek alkotta állam alá van rendelve az isteni eredetű jognak. Ez Eckhart programtanulmányának arra az állítására rímel, hogy a középkori jogfelfogás szerint a törvényhozás csak jogszükségetet elégített ki, és nem új jogot alapított. Ennek megfelelően a történész szerint a középkori jogszemléletről az oklevelek sokkal többet elárulnak, mint a közjogászok kedvenc forrásai, azaz a törvények.

¹⁰¹ Hellmann, S. – Palyi, M. (Hg.): *Wirtschaftsgeschichte von Max Weber. Abriss der universalen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*. Zweite, unveränderte Auflage. München–Leipzig, 1924. 289–293. Weber itt a kapitalizmus kialakulásával összefüggésben a modern és középkori jogalkotás különbségeit eszeteli: a középkori bíró nem racionálisan, törvénykönyvekre építve hozta ítéletét, hanem saját „jogérzékére” támaszkodott.

¹⁰² Előadást tartok (Latin).

¹⁰³ Mályusz Szegeden töltött idejéről: Erős: *A Szekfű–Mályusz vita*, 47–50.; Soós István: *Mályusz Elemér és Deér József*. In: Koszta László (szerk.): *Deér József emlékezete. Tanulmányok Deér József (1905–1972) professzor születésének centenáriuma*. Szeged, 2006. 61–80.

„Szemle” rovatot kisebb ismertetések (néhány sor, 1/2-1 oldal, sőt hosszabbak is) számára. Lehet itt folyóirat-cikkről is írni, amelyet eddig nem kritizáltak. Én nagyon örülnék, ha minden számba írnál ilyen ismertetéseket, pl. Zeitschr. d. Savigny-Stf¹⁰⁴ stb. egy-egy módszerrel fontos tanulmányról (ha nincs is magyar vonatkozása). Vagy ha a nyárig megkaphatnók mondjuk a Szt.-korona-tanról készülő cikket, azt is örömmel hoznók, még ebben az évben. Ismétlem, nagyon örülnék, ha Te is hozzájárulnál ahhoz, hogy a Századok az az objektív folyóirat legyen, amelyben a tudományos igazságot mindenki megmondhatja. Ismertetési példányt, sajnos, nem minden esetben tudunk szerezni, főleg külföldről nem. Wg. Michael: Das Original der Pragm. Sankt.-t¹⁰⁵ kértük, de nem adnak, mindössze annyi kedvezményt biztosítanak, hogy 7.50 M helyett 5.60 M-t kell érte fizetni. A szerkesztőség elég sok időt elfecsérel ilyenekre, kevés eredménnyel, s ezért volnék bátor Téged is kérni, hogy külföldi könyvről akkor is írd, ha – minden jószándékunk ellenére – példányt nem is adhatunk.

Engedd meg, hogy egy konkrét javaslatot is felvessek: nem írnál az említett „Szemle”-rovatba röviden 1 oldal terjedelemben Holub és Kelemen László quertaliciumos vitájáról?¹⁰⁶ Ti. pl. magam sem tudom, hogy miről is van szó, kinek van igaza; Neked ezt eldönteni már nem kerülhet fáradságba, és volna legalább egy hasznos, jó ismertetésünk.

Hosszú levelemért szíves elnézésedet kérve s kedvező válaszodat előre is köszönve, valamint a Méltóságos Asszonynak tiszteletteljes kézcsókjaimat jelentve, maradok
régi tisztelő, hálás híved
Mályusz Elemér

III. Eckhart Ferenc levele Mályusz Elemérnek 1932. február 29-én.
MTA KIK Kt Ms 6399/279.

Kedves Barátom!

Folyó hó 18-án kelt szíves leveledet a benne közölt felvilágosításokkal hálásan köszönöm. Azokra, amiket az én 'ügyemmel' kapcsolatban írsz, csak azzal a megállapítással reflektálok, hogy megtanultam azt, hogy az ember mindig csak önmagában bízhatik, és sohasem szabad neki másra építenie.

Nagyon sajnálom, hogy a középkortól visszavonultál, ámbar az újkorban is sokat fogsz bizonyára produkálni. De olyan kevesen vannak, akik középkori, különösen a 15. századi dolgokhoz hozzá tudnak szólni, hogy nagyon kívánatos, hogy legalább félszempellel tekints továbbra is a középkor felé.

A Századokkal szemben én egyáltalában nem állok a passiv visszautasítás álláspontján, és szívesen fogok a folyóiratszemlében közreműködni. A Kelemen–Holub vitáról is szívesen írok ismertetést Nektek.¹⁰⁷ A jövőben is szívesen írok Nektek jogtört. ismertetéseket.

Ami azonban a szent korona tanát illeti, azt aligha fogom megírhatni, mielőtt az egész jogtört. kézikönyvet meg nem írom, mert bizonyára megint felzúdulnának ellenem. Erre még ma nem is tudok végleges választ adni.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte.

¹⁰⁵ Michael, Wolfgang: *Das Original der Pragmatischen Sanktion Karls VI.* Berlin, 1929.

¹⁰⁶ Holub József: *A leánygyedről.* Turul, 42. köt. (1928) 106–115.; Kelemen László: *A pénzen szerzett birtok és a leánygyed.* (Válasz Holub József dr. bírálatára.). Turul, 43. köt. (1929) 83–96.

¹⁰⁷ Eckhart Ferenc: *Vita a leánygyedről.* Századok, 66. évf. (1932) 9–10. sz. 408–415.

¹⁰⁸ A „végleges válasz” 1941-ben készült el: Eckhart Ferenc: *A szentkorona-eszme története.* Budapest, 1941.

A Pragm. sanctió körüli újabb irodalomba nem akarok belemászni, mert ez Turba¹⁰⁹ munkáinak újabb áttanulmányozását tenné szükségessé, amire pedig nincs időm, és aminél hasznosabban is tudom az időt eltölteni.

Sok időmet veszi el, hogy a lengyel nyelvbe beledolgozzam magam. A lengyeleknek u. is nagyon szép jogtörténeti irodalmuk van, amely nekünk, mint látom, összehasonlítás szempontjából nagyon fontos.

Ha Bpestre alkalmilag feljössz, keress fel, kérlek, akár az egyetemen, akár otthon. Bizonyos dolgokról jobb elbeszélgetni, mint írni.

Melegen köszönt igaz híved

Eckhart Ferenc

A várostörténeti akad. díjat legjobban szeretném Schoen Arnoldnak adatni, míg Dománovszky, úgy látom, Házy¹¹⁰ felé hajlik.

LÁSZLÓ DÁVID TÖRŐ

The “Eckhart Debate”: the Contemporary Reception of Ferenc Eckhart’s Programmatic Treatise

Ferenc Eckhart’s programmatic treatise on legal history became the most controversial and most widely debated piece in the volume edited by Bálint Hóman entitled *A magyar történetírás új útjai*. The views of Eckhart, who proposed the intellectual and social historical rewriting of legal history, were followed with great attention in the parliament, in editorials and by the community of historians as well. In my paper, I present the contemporary reactions and assess them from a historiographical viewpoint. The discourse is a good opportunity to explore the views on history of the persons participating in the debate, which also enables us to interpret/assess Ferenc Eckhart’s legal historical program. The most important questions in the “Eckhart debate” were related to the application of the historical perspective, the nature of the European context, the definition of intellectual history and the relationship between social and legal history. Those lawyers, politicians and journalist who launched the fiercest attack on Eckhart’s legal historical program (for example, Móric Tomcsányi, Kálmán Molnár, Miklós Nagy) considered an intellectual historical reinterpretation of the specifically Hungarian, and in their opinion timeless, genius of public law unacceptable. Looking at their arguments, it is mostly on the basis of their essentialist concept of history that they can be classified into the same group. As opposed to them, the legal historian who found himself in the focus of the debates was absolutely progressive with his intellectual and social historical experimentation, in which it was Elemér Mályusz who supported him the most. Published at the end of the paper in an appendix, their letters from the time of the debate also attest a close professional and personal relationship between Mályusz and Eckhart.

¹⁰⁹ Gustav Turba (1864–1935) osztrák történész, aki Ausztria és Magyarország közjogi viszonyairól és a két ország alkotmánytörténeti problémáiról is írt. Eckhart itt azért említi, mert felhasználta és vitatta egyes munkáit egy korábban megjelent könyvében: Eckhart Ferenc: *A Habsburg–Lotharingiai ház családi törvénye*. Budapest, 1929.

¹¹⁰ Házy Jenő (1892–1986) történész, levéltáros, leginkább Sopron várostörténetével foglalkozott.